

Zakład Teorii Poznania i Filozofii Nauki IFiS PAN i Zespół Filozofii Kultury IFiS PAN
zapraszają na seminarium

MODELE I ASPEKTY PODMIOTOWOŚCI

Seminarium stanowi kontynuację seminaryjnych spotkań z poprzedniego roku akademickiego – odbywały się one **online na platformie Zoom** i taki tryb pracy przewidujemy również w najbliższych miesiącach. Tematem seminarium są **współczesne określenia podmiotowości**, które wychodzą **poza badawcze pytania i odpowiedzi psychologizmu i socjologizmu**, a które pojawiły się i są dyskutowane **w kontekście „zwrotów”, notowanych i projektowanych w metodologii nauk humanistycznych i społecznych po 2000 roku**, między innymi „zwrotu” afektywnego, korporalnego, performatywnego, receptywnego, ikonicznego, cyfrowego. W przypadku dotychczasowych spotkań, jak i planowanych **zagadnienia podmiotowości pozostają punktem odniesienia** rozważań i dyskusji. W bieżącym roku akademickim **problematyka nowych antropologii oraz kwestie dookreślenia relacji między kulturą i naturą wyznaczają tematyczny kontekst** naszych dyskusji, zróżnicowany i wielostronny, jeśli chodzi o stanowiska badawcze – kontekst, który pozwala na nowo redefiniować to, co antropologiczne i podmiotowe.

Pytanie o podmiotowość – o jednostkowy podmiot poznania, doznawania, przeżyć i działania – to zarazem pytanie o jednostkowy podmiot istniejący w określonych warunkach kulturowych, społecznych, politycznych. Równocześnie jest to pytanie o warunki jego rozpoznawania, jak i oceny – o normatywne wskazania dotyczące jego cech jako bytu i jego istnienia, o **różne stanowiska badawcze lokujące swoje tezy między esencjalizmem a konstruktywizmem**. Pytanie o podmiotowość tak szeroko pojętą okazuje się szczególnie ważne w kontekście „zwrotów”, dyskutowanych w naukach humanistycznych i społecznych po 2000 roku, które wpisują problematykę podmiotu w **rozważania znoszące wyraźne dystynkcje, opozycje lub aporie między podmiotem i przedmiotem** (poznania, działania), **subiektywnością i obiektywnością** (zasad, modeli, systemów), **jednostkowym przypadkiem i ogólną regułą, kulturą i naturą, bytem ludzkim i innymi rodzajami bytów**. Perspektywa badawcza pragmatyki, pragmatyzmu i postfenomenologii pozwala przeformułować **zagadnienie podmiotowości, uznając prymat warunków podmiotowych i antropologicznych** (gatunkowego wyposażenia jednostki ludzkiej) **przy jednoczesnym założeniu o obiektywności warunków i reguł istnienia, działania i poznania**, w które wpisany jest i które realizuje jednostkowy podmiot – **warunków: immaterialnych, materialnych, biologicznych, technicznych, środowiskowych, intersubiektywnych, symbolicznych**. Podstawowe pytanie seminarium dotyczy **możliwości uzgodnienia owych założeń subiektywistycznych i obiektywistycznych, przede wszystkim podmiotowego odnoszenia się do uwarunkowań, rozpoznawanych jako obiektywne**.

Ogólne i szczegółowe pytania badawcze dotyczą następujących kwestii, dyskutowanych na seminarium:

- 1) podmiot działań i podmiot zadań – **podmiot praktyk a podmiot performatywny**: czego dotyczy spełnienie – własnego bytu, własnego istnienia, własnego celu, własnego zadania?
- 2) podmiot wyborów i decyzji – **podmiot epistemiczny a podmiot aksjologiczny**: jaka jest hierarchia celów i sposoby ich określania w kontekście uzyskiwanej wiedzy i dostępu do wiedzy?
- 3) podmiot przeżywania i doznawania – **podmiot estetyczny a podmiot etyczny**: jaka jest relacja podmiotu z transcendencją? jakie są warunki wyjścia poza immanencję? jakie są uwarunkowania komunikacji podmiotu z Innymi i ze sobą? jakie są uwarunkowania restytucji podmiotu – na podstawie jakich wzorców: osobowych, społecznych, ekonomicznych, teologicznych, technicznych?
- 4) podmiot faktyczny a podmiot wzorcowy – **modalności podmiotu a modele podmiotu**: na ile ogólny antropologiczny model podmiotowości ma charakter obowiązujący wobec równoczesnego uznawania pluralizmu i różnorodności za pewien stan wzorcowy, preskryptywny? na ile status wzorca może być subiektywny?
- 5) podmiot biologiczny a podmiot techniczny – **konstytucja podmiotu a konstrukcja podmiotu**: na ile kategorie konstytucji i konstrukcji wychodzą poza wyraźne rozróżnienie esencjalizmu i konstruktywizmu lub konstrukcjonizmu?

Na seminarium omawiamy poszczególne kwestie **w odwołaniu do aktualnego stanu badań i wybranych publikacji**. Od stycznia głównym tematem spotkań seminaryjnych są **perspektywy badawcze – dziedziny, zagadnienia, przedmioty badań, które aktualnie budzą spory, bywają kontrowersyjne lub są kwestionowane w ramach humanistyki i nauk społecznych**. Kolejne spotkania – **panele dyskusyjne** dotyczyły współczesnych debat zwrotu korporalnego, zwrotu afektywnego i emotywnego oraz zwrotu performatywnego.

Zapraszamy Państwa do udziału w najbliższym seminarium (**23 czerwca br., 11:30-13:30**, online – Zoom) dotyczącym **wzajemnych relacji filozofii i teologii** – jest to skomplikowany i wciąż aktualny temat wielu interdyscyplinarnych dyskusji. Referat *Problem przekładalności transcendentnego doświadczenia religijnego* przedstawi **dr Andrzej Słowikowski** (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), koreferat i komentarz wygłosi **dr Anna Borowicz** (Uniwersytet Gdański).

Serdecznie zapraszamy wszystkich zainteresowanych tematyką seminarium, także doktorantów.

Andrzej Słowikowski

Problem przekładalności transcendentnego doświadczenia religijnego

Przedmiotem mojego wystąpienia chciałbym uczynić problem przekładalności transcendentnego doświadczenia religijnego. Problem ten oczywiście można rozważać w wielu wymiarach filozoficznych i teologicznych oraz na płaszczyźnie różnych systemów religijnych, ale w moim ujęciu będzie chodziło przede wszystkim o przyjrzenie się temu, w jaki sposób transcendentna prawda religijna (religijny ideał transcendentny), mająca wymiar rozstrzygnięcia absolutnego, może istnieć w immanentnej rzeczywistości życia człowieka (świecki i religijny ideał immanentny) – w doczesnej realności, która ma wymiar historyczny i pozbawiona jest tej absolutnej rozstrzygalności.

Punktem wyjścia referatu jest twierdzenie Sorena Kierkegaarda (*Okruchy filozoficzne*), dotyczące istnienia nieskończonej różnicy jakościowej między człowiekiem i Bogiem, z którego duński filozof wyprowadza swoją dialektykę paradoksu doświadczenia religijnego. Dialektyka ta ujmuje „doświadczenie transcendentne” jako nieprzekładalne na wymiar rzeczywistości ogólnoludzkiej (immanentnej), czyli nie można dokonać bezpośredniego przeniesienia treści wynikłych z Bożego objawienia na treści etyczne i społeczno-polityczne ludzkiego świata (kategoria zgorznięcia). Według Kierkegaarda doświadczenie transcendentnej relacji z Bogiem może mieć wymiar tylko indywidualny, dotyczy jednostek, które całkowicie podporządkowują swoje życie rozpoznanej przez siebie prawdzie religijnej. Takie transcendentne doświadczenie nie może zostać w sposób jasny i bezsporny wyrażone w świecie immanentnym, który z definicji jest pozbawiony relacji z rzeczywistością transcendentną. W rezultacie wszelka próba bezpośredniego przenoszenia treści transcendentnych – w postaci kategorii życia religijnego, opisów wymagań etycznych, porządku funkcjonowania świata ludzkiego, itp. – na rzeczywistość doczesnego, wspólnotowego życia ludzi grozi możliwymi aberracjami, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Twierdzenie o nieprzekładalności doświadczenia religijnego spróbuję odnieść do rozważań obecnych w różnych tradycjach filozoficzno-teologicznych (egzystencjalizm religijny, neotomizm, analityczna filozofia religii, ponowoczesne ujęcie religijności).

W moim wystąpieniu opiszę, w jaki sposób transcendentny ideał religijny (chrześcijański) różni się jakościowo od immanentnego ideału świeckiego, oraz w jaki sposób ta różnica jakościowa uniemożliwia bezpośredni przekład między tymi dwoma wymiarami. Zwrócę też uwagę, jakie zagrożenia może nieść próba dokonywania takich bezpośrednich transpozycji. Skupię się na trzech problemach: 1) na problemie zła i teodycei, będącym jednym z głównych problemów filozofii religii (szczególnie żywo obecnym w dzisiejszej analitycznej filozofii religii); 2) na problemie przebaczenia, szeroko dyskutowanym we współczesnej debacie etycznej, zarówno świeckiej, jak i religijnej; 3) na problemie funkcjonowania religii w dyskursie społeczno-politycznym, mającym bardzo długą tradycję filozoficzno-teologiczną i wciąż pozostającym niezwykle aktualnym zagadnieniem.

Na koniec spróbuję zarysować koncepcję religii jako krytyki immanencji, w znaczeniu, w jakim istnienie (nawet tylko teoretyczne) takiego transcendentnego ideału religijnego destabilizuje immanentny świat ludzki. Z jednej strony, ideał ten wywołuje nieustanną presję na rzeczywistość immanentną, co prowadzi do wciąż ponawianych prób jego zawłaszczania w dyskursach społeczno-politycznych. Z drugiej strony, okazuje się on źródłem ciągłej rewizji i podważania wiarygodności immanentnych ideałów etycznych, które mają tendencję do absolutyzowania swoich stanowisk. Wreszcie, warto zadać pytanie, w jakim stopniu, jeśli w ogóle, taki transcendentny ideał religijny może być wzorcem postaw etycznych w świecie ludzkim. Jest to pytanie o możliwość pośredniego przenoszenia ideału transcendentnego na rzeczywistość immanentną, to znaczy takiej translacji, która nie przenosi bezpośrednio treści z jednej rzeczywistości na drugą, ale próbuje zapośredniczyć pewne formalne struktury ideału transcendentnego w immanencji.

Proponowana lektura:

Søren Kierkegaard, *Okruchy filozoficzne*, rozdział III *Absolutny paradoks*, w: tenże, *Okruchy filozoficzne*. Chwila, przeł. Karol Toeplitz, Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2011, s. 87-102.